

Винищення пацієнтів психіатричних медичних установ на окупованій нацистами території України у 1941–1944 рр.

Упродовж 1939–1945 років у межах кампанії, санкціонованої особистим підписом А. Гітлера, нацисти знищили приблизно 300 тис. осіб з інвалідністю, з них 216 тис. – у Німеччині й анексованій Австрії, і майже 70 тис. – в інших країнах Європи. У III Райху, щоб увести в оману родичів жертв, застосовували як привід «евтаназію» (проект під назвою «Акція Т 4»). Натомість у Східній Європі це було неприховане й публічне масове вбивство, після якого буквально ніхто не виживав.

Вивчення цієї теми істориками в незалежній Україні та історична пам'ять про неї пройшли певний шлях. Окремі звернення українських дослідників до теми примусової евтаназії людей із фізичними та психічними хворобами, в умовах нацистської окупації, датуються 2000-ми – початком 2010-х років. Важливим аспектом вивчення та осмислення зазначеної теми є те, що за досвідом самої Німеччини, у цьому процесі безпосередню і, напевно, першочергову участь брали лікарі-психіатри. Варто зазначити, що й в Радянському Союзі саме окремі психіатри, а не історики, також зверталися до теми знищення людей із психічними хворобами у роки нацистської окупації. В Україні впродовж 2011–2013 років за авторства Петра та Олександра Петрюків у журналі «Психічне здоров'я» була опублікована серія статей-повідомлень під загальною назвою «Психіатрія за нацизму». У процесі підготовки цих публікацій опрацьовувалися архівні матеріали, наявний значний фактичний матеріал стосовно процесу знищення людей із психічними та ментальними хворобам на окупованій території України.

Дослідження вітчизняних професійних істориків до теми знищення пацієнтів психіатричних лікарень на окупованій нацистами території України, чітко окреслилися у другій половині 2010-х – на початку 2020-х років.

Нині документально встановлено, що на окупованій території України нацистські карателі та колаборанти знищили пацієнтів психіатричних лікарень у Вінниці, Дніпрі (Ігрені), Житомирі, Києві, Полтаві, Сімферополі, Харкові

(Мельничук, 2018, с. 179). Також, у новітніх дослідженнях наявні факти про страти людей у психіатричних закладах Донецька, Сватового, Херсона та Чернігова.

У колективному дослідженні «Базовий історичний наратив Меморіального центру Голокосту “Бабин Яр”», узагальнено наводяться окремі фактичні дані з визначеної тематики: «В Україні (в її нинішніх межах) було вбито щонайменше 8 450 чоловік [мається на увазі людей із психічними/ментальними хворобами. – Авт.] (6 809 розстріляно, задушено газами або отруєно; іще 1 641 особа загинула від голоду)». Приблизно цією ж цифрою, у 8,5–9 тис. пацієнтів психлікарень та відділень оперують й інші сучасні дослідники.

У новітній українській історіографії цієї теми вказується, що в обласній психіатричній лікарні Житомира за роки нацистської окупації було знищено близько 90–100 пацієнтів. Вказані дані ще не отримали підтвердження на основі архівних матеріалів, принаймні тих, що вже введені до наукового обігу.

Наведений нами узагальнений огляд безперечно не є вичерпним у плані огляду досліджень цієї тематики та визначення кількості жертв. Однак він вказує на той факт, що ця наукова проблематика на даний час уже не перебуває на другому плані вітчизняної історичної науки. Адже завдяки таким дослідженням формування історичної пам’яті українського народу буде більш цілісним та не матиме так званих «провалів».

Дана стаття написана в рамках проєкту «Європейська інтеграція та Україна: історична пам’ять та міграційні виклики» програми Еразмус+ Модуль Жана Моне.